

Príručka o konšpiračných teóriách

Stephan Lewandowsky
John Cook

Autor:

Stephan Lewandowsky, School of Psychological Science, University of Bristol,
School of Psychological Science, University of Western Austrália a CSIRO Oceans and
Atmosphere, Hobart, Tasmánia, Austrália.

John Cook, Výskumné centrum pre komunikáciu o zmene klímy, Monash University Centrum
pre komunikáciu o zmene klímy, George Mason University.

Prvé vydanie: marec 2020.

Viac informácií na stránke <http://sks.to/conspiracy>

Grafický dizajn: Wendy Cook

Preklad pripravený projektom SCIENCE+, realizovaným Free Press for Eastern Europe v
spolupráci s Free Press Unlimited.

With thanks to the COST Action COMPACT (Comparative Analysis of Conspiracy Theories).

Citovať ako:

Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). *The Conspiracy Theory Handbook*.

Dostupné <http://sks.to/conspiracy>

Ako rozoznať skutočnú konšpiráciu od konšpiračnej teórie

Skutočné konšpirácie existujú. Spoločnosť Volkswagen sa dopustila konšpirácie s cieľom sfaľovať emisné testy svojich dieselových motorov. Americká Národná bezpečnostná agentúra tajne špehovala civilných používateľov internetu. Tabakové spoločnosti zavádzali verejnosť o škodlivých účinkoch fajčenia na zdravie. O týchto konšpiráciách už vieme z internej dokumentácie v rámci daných spoločností, z vládnych vyšetrovaní alebo od whistleblowerov.

Naproti tomu konšpiračné teórie majú tendenciu pretrvávajúť dlho aj keď pre ne neexistujú žiadne rozhodujúce dôkazy. Takéto teórie sú založené na rôznych myšlienkových vzorcoch o ktorých už vieme, že sú nespoľahlivými nástrojmi na vnímanie reality. Konšpiračné teórie zvyčajne nie sú podložené dôkazmi, ktoré by obstáli pri skúmaní, ale to im nebráni rozvíjať sa. Napríklad všeobecne rozšírené presvedčenie, že teroristické útoky z 11. septembra 2001 boli „pracou zvnútra“, pretrváva ešte mnoho rokov po tejto udalosti.¹ Aj desaťročia po tom, ako sa udial, veľká väčšina Američanov verí, že vláda zamlčala pravdu o atentáte na JFK.²

Konšpiračné teórie škodia spoločnosti viacerými spôsobmi. Následkom vystavenia konšpiračným teóriám napríklad klesá motivácia ľudí podieľať sa na politike alebo znižovať svoju uhlíkovú stopu.³ S cieľom minimalizovať tieto škodlivé dopady konšpiračných teórií vám Príručka o konšpiračných teóriách pomôže pochopiť, prečo sú také populárne, vysvetlí, ako identifikovať znaky konšpiračného myslenia, a priblíži účinné stratégie na ich vyvracanie.

Konšpiračné teórie zvyčajne nie sú podložené dôkazmi, ktoré by pri bližšom skúmaní obstáli, ale to im nebráni v rozvíjaní sa.

Konvenčné vs. konšpiratívne myslenie

Konšpirácie ako také existujú, ale málokedy sú odhalené metódami, ktoré používajú zástancovia konšpiračných teórií. Skutočné konšpirácie sa odhaľujú skôr použitím konvenčných myšlienkových postupov - uplatňovaním zdravého skepticizmu voči oficiálnym tvrdeniam, pozorným zvažovaním dostupných dôkazov a kladením dôrazu na myšlienkovú konzistentnosť tvrdení.⁴ Konšpiratívne myslenie sa naproti tomu vyznačuje hyperskeptickým postojom ku všetkým informáciám, ktoré nevyhovujú preferovanej teórii, nadinterpretáciou dôkazov, ktoré takúto teóriu podporujú, a myšlienkovou nekonzistentnosťou.

Konvenčné myšlienkové postupy

Zdravý skepticizmus
Responzivita na dôkazy
Snaha o myšlienkovú konzistentnosť

Konšpiratívne myslenie

Silná podozrievavosť
Odoľnosť voči dôkazom
Rozpory medzi tvrdeniami

Skutočná konšpirácia

Domnelá konšpirácia

Prečo sú konšpiračné teórie populárne?

Existuje viacero faktorov, ktoré prispievajú k tomu, že ľudia veria konšpiračným teóriám a zdieľajú ich.⁵

Ľudia, ktorí sa cítia bezmocní alebo zraniteľní, majú silnejší sklon podporovať a šíriť konšpiračné teórie.

Pocit bezmocnosti

Ľudia, ktorí sa cítia bezmocní alebo zraniteľní, majú silnejší sklon podporovať a šíriť konšpiračné teórie.⁶ Je to možné vidieť na internetových fórach, kde je miera pocitu ohrozenia silne prepojená s predkladaním konšpiračných teórií.⁷

Vysvetľovanie nepravdepodobných udalostí

Z rovnakého dôvodu majú ľudia tendenciu predkladať konšpiratívne vysvetlenia udalostí, ktoré sú vysoko nepravdepodobné.¹⁰ Konšpiračné teórie tu fungujú ako mechanizmy pomáhajúce zvládať neistotu.

Vysporiadanie sa s hrozbami

Sústredením viny na skupinu „sprisahancov“ pomáhajú konšpiračné teórie ľuďom vyrovnávať sa s ohrozujúcimi udalosťami.⁸ Ľudia ťažko prijímajú, že „velké“ udalosti (napr. smrť princeznej Diany) môžu mať obyčajnú príčinu (jazda pod vplyvom alkoholu). Konšpiračná teória napĺňa potrebu vidieť za „velkou“ udalosťou veľkú príčinu, ako napríklad teória o sprisahaní MI5 s cieľom zavraždiť princeznú Dianu.⁹

Spochybňovanie hlavného politického prúdu

Konšpiračné teórie často spochybňujú mainstreamové politické interpretácie.¹¹ Konšpirujúce skupiny veľakrát uplatňujú takéto typy naratívov, aby si nárokovali status menšiny.

Sociálne médiá konšpiračné teórie posilňujú

Sociálne médiá vytvorili svet, v ktorom môže ktokoľvek potenciálne osloviť rovnaké množstvo ľudí ako mainstreamové médiá.¹² Absencia tradičných sprostredkovateľov informácií je jedným z dôvodov, prečo sa dezinformácie na internete šíria ďalej a rýchlejšie ako pravdivé informácie¹³, často s podporou falošných účtov alebo pomocou „botov“, automatizovaných počítačových programov¹⁴. Takisto sa zistilo, že prívrženci konšpiračných teórií sú náchylnejší „lajkovať“ a zdieľať konšpiračné príspevky na Facebooku.¹⁵ Nedávna analýza tweetov o víruse Zika ukázala, že počet šíriteľov konšpiračných teórií bol viac ako dvojnásobne vyšší než počet vyvracačov týchto teórií.¹⁶

Ako konšpiračné teórie škodia

Aj púhe vystavenie ľudí konšpiračnej teórii môže mať nepriaznivé dôsledky, a to aj u tých, ktorí sa ku tejto teórii nehlásia.^{3, 17, 18, 19, 20, 21} Na ilustráciu, vystavenie ľudí konšpiračnej teórii o politickej manipulácii s údajmi o nezamestnanosti znížilo ich dôveru vo vládne služby a inštitúcie, vrátane tých, ktoré s konšpiračnými obvineniami nijako nesúvisia, ako napríklad v lokálne školy alebo Správu potravín a liečiv.¹⁷

Taktické konšpiračné teórie

Konšpiračné teórie nie sú vždy výsledkom mylných presvedčení, ktorým človek skutočne verí. Môžu byť vytvorené alebo rozšírené zámerne zo strategických, politických dôvodov. Sú napríklad dôkazy o tom, že v poslednej dobe prispela k šíreniu rôznych politických konšpiračných teórii na Západe ruská vláda.^{22, 23}

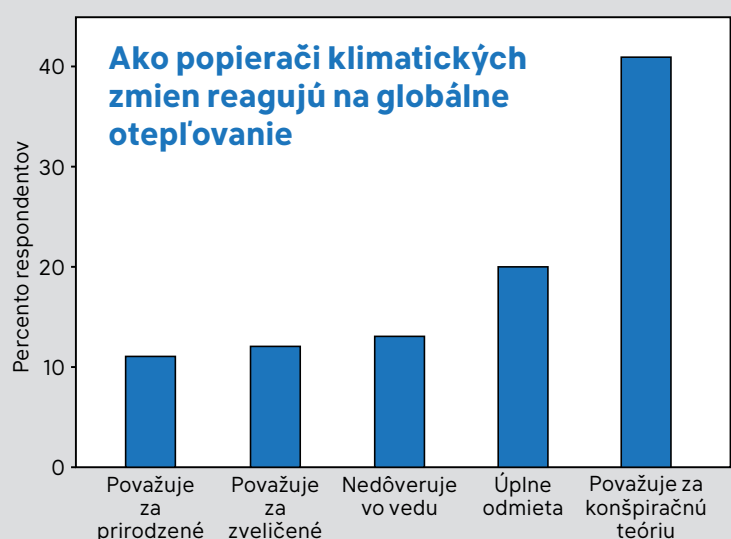
Konšpiračné teórie môžu byť uplatňované ako rétorický nástroj s cieľom vyhnúť sa nevyhovujúcim zisteniam. Rétorika popieračov klimatických zmien je plná nekonzistentností, napríklad tvrdia, že teplota sa nedá presne merať, a súbežne s tým, že globálne teploty klesli.²⁴ Myšlienková nekonzistentnosť je jedným z atribútov konšpiratívneho myslenia, ale to neznamená, že samotné popieranie klímy je iracionálne – naopak, je účinnou politickou stratégiou slúžiacou na odsúvanie klimatických opatrení prostredníctvom podkopávania vnímania významu vedeckých dôkazov ľuďmi.

To dokladá aj skutočnosť, že ľudia selektívne vnímajú vedecký konsenzus ako sprisahanie vedcov, ak ich k tomu vedie ich vlastná politická ideológia, avšak nie vtedy, keď vedecký konsenzus nemá pre nich z hľadiska politiky žiadny význam.²⁵

Konšpiračné teórie môžu byť používané ako rétorický nástroj s cieľom vyhnúť sa nevyhovujúcim zisteniam.

Popieranie klimatických zmien a konšpiratívne myslenie

Odmietanie vedeckého konsenzu o tom, že globálne otepľovanie spôsobuje človek, je často skôr výsledkom konšpiratívneho myslenia než starostlivého zvažovania vedeckých dôkazov.²⁶ Keď sú popieračom klimatických zmien predložené informácie o zmene klímy, ich najčastejšie reakcie majú charakter konšpirácie.²⁷ Popieranie klímy však nie je spojené len s konšpiračnými teóriami súvisiacimi priamo s klimatickou tematikou – ľudia, ktorí popierajú klimatológiu, častejšie podporujú konšpiračné teórie aj v iných oblastiach.²⁸

Smith & Leiserowitz, 2012

CONSPIR: Sedem znakov konšpiratívneho myslenia

Existuje sedem znakov konšpiratívneho myslenia²⁹, ktoré sú zhrnuté (a ľahšie zapamätateľné) pod skratkou **CONSPIR**:

C	O	N	S	P	I	R
Contradictory	Overriding suspicion	Nefarious Intent	Something Must Be Wrong	Persecuted Victim	Immune to Evidence	Re-interpreting Randomness
						
Rozporupnosť	Silná podozrievavosť	Nekalosť úmyslov	Pocit, že niečo neseďí	Poloha prenasledovanej obete	Odolnosť voči dôkazom	Zdôvodňovanie náhody

Rozporupnosť

Zástancovia konšpiračných teórií môžu súčasne veriť rôznym myšlienkam, ktoré si navzájom odporujú. Napríklad veria teórii, že princezná Diana bola zavraždená, ale zároveň veria, že „svoju smrť len predstierala”.³⁰ Je to preto, lebo ich odhodlanie neveriť „oficiálnej” verzii je také absolútne, že im nezáleží na tom, že systém ich viery je nesúdržný.

Silná podozrievavosť

Konšpiračné myslenie má črty až nihilistického skepticizmu voči oficiálnej verzii udalostí.³¹ Tento extrémny stupeň podozrievavosti bráni veriť čomukoľvek, čo do konšpiračnej teórie nezapadá.

Nekalosť úmyslov

Motivácia za každou domnelou konšpiráciou sa vždy predpokladá ako nekalá.³¹ Konšpiračné teórie nikdy netvrdia, že by domnelí sprisahanci boli motivovaní dobrými úmyslami.

Pocit, že niečo neseďi

Hoci sa zástancovia konšpiračných teórií môžu občas vzdať konkrétnych názorov, keď sa tieto stanú neudržateľné, tieto revízie ich názoru nemenia ich celkový záver, že „niečo neseďi“ a že oficiálna verzia je postavená na zavádzaní.^{24, 30}

Poloha prenasledovanej obeť

Zástancovia konšpiračných teórií sa vnímajú a prezentujú ako obeť organizovaného prenasledovania.²⁹ Samých seba zároveň vidia ako odvážnych antagonistov, stavajúcich sa proti zákerným „sprisahacom“. Konšpiratívne uvažovanie prináša vnímanie seba samého ako obeť a zároveň ako hrdinu.

Odolnosť voči dôkazom

Konšpiračné teórie neprepustia k svojej podstate žiadne protiargumenty, pretože dôkazy, ktoré sú s konšpiračnou teóriou v rozpore, sú interpretované ako súčasť samotného sprisahania.^{31, 32, 33} To odráža presvedčenie, že čím silnejšie sú dôkazy proti konšpirácii (napr. keď FBI oslobodí politika od obvinení zo zneužitia osobného e-mailového servera), tým viac musia účastníci „sprisahania“ chcieť, aby ľudia verili ich verzii udalostí (napr. že FBI bola súčasťou sprisahania s cieľom chrániť tohto politika).

Zdôvodňovanie náhody

Silná podozrievavosť, ktorá sa vyskytuje v konšpiratívnom myslení, často vedie k presvedčeniu, že „nič sa nedeje náhodou“.³⁴ Drobné náhodné udalosti, ako napríklad neporušené okná v Pentagone po útokoch z 11. septembra 2001, sa vysvetľujú ako skutočnosti spôsobené samotným sprisahaním (pretože ak by do Pentagonu narazilo lietadlo, potom by sa rozbili všetky okná³⁵) a sú vpletené do širšieho, vzájomne previazaného vzorca.

Nepriepustná povaha konšpiračných teórií znamená, že každý dôkaz vyvracajúci konkrétnu teóriu môže byť interpretovaný ako ďalší dôkaz v jej prospech. Komunikačné úsilie musí teda jasne rozlišovať medzi rôznymi cieľovými skupinami. Ak zástancovia konšpiračných teórií interpretujú dôkazy v zmysle opačnom k ich skutočnému, potom je potrebné uplatňovať u nich odlišnú komunikačnú stratégiu ako u tých, ktorí si dôkazy cenia. Na nasledujúcich stranách sa budeme venovať najprv stratégiám pre širokú verejnosť a potom špecificky stratégiám namiereným na zástancov konšpiračných teórií.

Ochrana verejnosti pred konšpiračnými teóriami

Ako obmedziť šírenie konšpiračných teórií

Gram prevencie sa vyrovná kilogramu liečby. Vynaložené úsilie by preto malo byť zamerané na ochranu verejnosti pred jej vystavením týmto teóriám, a to zabránením šíreniu konšpiračných teórií alebo jeho spomalením. Napríklad zdieľanie konšpiračných príspevkov popierajúcich zmenu klímy na Facebooku sa znížilo jednoduchým zásahom, ktorý ľudí povzbudzoval k tomu, aby si pred zdieľaním obsahu položili štyri otázky:³⁶

Poznám spravodajskú organizáciu, ktorá tento príbeh zverejnila?

Pôsobia informácie v príspevku vierohodne?

Je príspevok napísaný štýlom, ktorý očakávam od profesionálnej spravodajskej organizácie?

Je tento príspevok politicky motivovaný?

Ak snahy o obmedzenie šírenia konšpirácie zlyhajú, je potrebné, aby sa komunikátori uchýlili k stratégiám, ktoré vplyv konšpiračných teórií znižujú.

Ak sú ľudia na chybnú argumentáciu v konšpiračnej teórii upozornení, ich zraniteľnosť takýmito teóriami sa môže znížiť.

Preventívne vyvracanie

Ak sú ľudia vopred upozornení na to, že by mohli byť zavádzaní, môžu si vytvoriť odolnosť voči konšpiračným správam. Tento proces sa nazýva **zaočkovanie** alebo **preventívne vyvracanie**. Zaočkovanie má dve zložky: výslovné varovanie pred hroziacim zavádzaním a vyvrátenie chybných argumentov. Zistilo sa, že preventívne vyvracanie protivakcinačných konšpiračných teórií je účinnejšie ako ich vyvracanie následné.³⁷

Zaočkovania pomocou faktov a logiky boli úspešné pri preventívnom vyvracaní konšpirácie o 11. septembri 2001.³⁸ To nám dáva istý prísľub v rámci snáh o preventívne vyvracanie na základe logiky, vzhľadom na sedem výpovedných znakov konšpiratívneho myslenia (spomínate si na CONSPIR?). Ak sú ľudia na chybnú argumentáciu v konšpiračnej teórii upozornení, ich zraniteľnosť takýmito teóriami sa môže znížiť.

Vyvracanie

Existujú rôzne spôsoby vyvracania konšpiračných teórií, pričom niektoré z nich sa ukázali ako účinné u ľudí, ktorí nemajú sklony konšpiračné teórie podporovať, napríklad u vysokoškolských študentov alebo u širokej verejnosti.

Vyvracanie na základe faktov

Vyvracanie na základe faktov dokazuje nepravdivosť konšpiračnej teórie tým, že poskytuje presné informácie. Tento prístup sa ukázal ako účinný pri vyvracaní konšpirácie „birtherov“, podľa ktorej sa prezident Obama narodil mimo USA²¹, ako aj konšpiračných teórií týkajúcich sa palestínskeho exodu po založení Izraela.³⁹

Vyvracanie na základe zdrojov a na základe empatie

Vyvracanie na základe zdrojov sa snaží znížiť dôveryhodnosť tvorcov konšpiračných teórií, zatiaľ čo vyvracanie na základe empatie s účasťou upozorňuje na ciele konšpiračných teórií. Vyvracanie na základe zdrojov zosmiešňuje veriacich v jašterích ľudí sa ukázalo rovnako účinné ako vyvracanie na základe faktov. Naopak, na empatii založené vyvracanie antisemitských konšpiračných teórií tvrdiacich, že Židia dnes čelia podobnému prenasledovaniu ako prví kresťania, bolo neúspešné.⁴¹

Vyvracanie na základe logiky

Vyvracanie založené na logike vysvetľuje zavádzajúce techniky alebo chybné uvažovanie používané v konšpiračných teóriách. Ukázalo sa, že vysvetľovanie logických omylov v antivakcinačných konšpiráciách je rovnako účinné ako ich vyvracanie na základe faktov: napríklad poukázaním na to, že mnohé výskumy v oblasti vakcinácie boli vykonané nezávislými, verejne financovanými vedcami, možno vyvrátiť konšpiračné teórie o farmaceutickom priemysle.⁴⁰

Odkazy na stránky zamerané na overovanie faktov

Simulovaný facebookový obsah, odkazujúci na stránku zameranú na overovanie faktov (či už prostredníctvom automatizovaného algoritmu, alebo prostredníctvom opráv zo strany používateľov), účinne pomohol vyvrátiť konšpiráciu, že vírus Zika šíria geneticky modifikované komáre.⁴²

Posilnenie ľudí

Konšpiračné myslenie je spojené s pocitom zníženej kontroly a s pocitom ohrozenia.^{6,7} Keď majú ľudia pocit, že stratili kontrolu nad situáciou, sklony ku konšpirovaniu sa u nich zvyšujú.⁴³ Platí to však aj naopak. Keď majú ľudia pocit, že sú silnejší, sú odolnejší voči konšpiračným teóriám.

Existuje niekoľko spôsobov, ako posilniť ľudí na kognitívnej úrovni, napríklad povzbudením ich k analytickému mysleniu namiesto k spoliehaniu sa na intuíciu.⁴⁴ Ak sa u ľudí posilní pocit kontroly (napr. tým, že si spomenú na udalosť zo svojho života, ktorú mali pod kontrolou), potom je menej pravdepodobné, že budú podporovať konšpiračné teórie.⁴⁵ Všeobecný pocit posilnenia možno ľuďom vštepiť zabezpečením toho, že sa spoločenské rozhodnutia, napr. vládne, budú vnímať ako rozhodnutia, ktoré sa riadia zásadami procesnej spravodlivosti.⁴⁶ Procesná spravodlivosť znamená, že je viera, že authority používajú spravodlivé rozhodovacie postupy. Ľudia akceptujú nepriaznivé výsledky rozhodnutia, ak sú presvedčení, že bola dodržaná procesná spravodlivosť.^{47,48}

Ako sa rozprávať so zástancami konšpiračných teórií

Zatiaľ čo vyvracanie konšpiračných teórií môže byť vo vzťahu k širokej verejnosti účinné, vo vzťahu k ľuďom, ktorí konšpiračným teóriám veria, je oveľa náročnejšie. Namiesto toho, aby ich presvedčenia boli založené na vonkajších dôkazoch, systém presvedčení zástancov konšpiračných teórií prehovára hlavne sám k sebe, a každé presvedčenie slúži ako dôkaz pre ostatné presvedčenia.⁴⁹ Dôsledkom toho je, že keď sa zástancovia konšpiračných teórií stretnú s vyvracaním konšpirácií na Facebooku, nakoniec v rámci svojej komnaty ozvienu ešte viac komentujú a lajkujú konšpiračný obsah – a vyvracanie tak posilňuje konšpiračné interakcie.⁵⁰

Zástancovia konšpiračných teórií majú aj napriek svojmu malému počtu veľký vplyv. Analýza viac ako 2 miliónov komentárov na subreddite r/conspiracy ukázala, že hoci len 5 % autorov príspevkov prejavovalo konšpiračné myslenie, boli zodpovední za 64 % všetkých komentárov. Najaktívnejší autor napísal 896 337 slov, čo je dvojnásobok dĺžky trilógie Pán prsteňov!⁵¹

Konšpiračné teórie sú nevyhnutnou zložkou politického extrémizmu.^{52,53} Výskum v oblasti deradikalizácie preto poskytuje užitočné nahliadnutie do toho, ako potenciálne oslovit' zástancov konšpiračných teórií.

Dôveryhodnosť poslov

Protisprávy vytvorené bývalými členmi nejakej extrémistickej komunity („exiteri“) sú hodnotené pozitívnejšie a zostanú v pamäti dlhšie ako správy z iných zdrojov.⁵⁴

Prejavenie empatie

Pristupovanie by malo byť empatické a malo by sa snažiť o dosiahnutie porozumenia si s druhou stranou. Keďže cieľom je rozvíjať otvorenosť mysle zástancov konšpiračných teórií, komunikátori musia ísť príkladom.⁵⁵

Potvrdenie kritického myslenia

Priaznivci konšpiračných teórií vnímajú samých seba ako kritických mysliteľov, ktorí sa nedajú oklamať oficiálnymi tvrdeniami. Toto vnímanie môžeme využiť tým, že hodnotu kritického myslenia potvrdíme, avšak následne tento prístup presmerujeme na kritickejšie analyzovanie konšpiračnej teórie.⁵⁶

Vyhňte sa vysmievaniu sa

Agresívne dekonštruovanie alebo zosmiešňovanie konšpiračnej teórie alebo zameranie sa na „vít'azstvo“ v hádke je spojené s rizikom automatického odmietnutia pokusu o úpravu názoru.⁵⁴ Všimnime si však, že sa ukázalo, že zosmiešňovanie funguje u bežného publika.⁴¹

Upozornenie na záver

Pred pokusom o vyvrátenie informácií si zanalyzujte, aký je váš cieľ. Pokusy americkej vlády vyvrátiť „konšpiračné teórie“ v prevažne moslimských krajinách opakovane zlyhali. Jedným z príkladov je neúspešný pokus zviest' vinu za absenciu zbraní hromadného ničenia v Iraku po invázii v roku 2003 na to, že Irak už v minulosti tieto zbrane zatajil. Oveľa produktívnejší prístup by bol zamerať sa na americké zveličovanie chabých spravodajských informácií.⁵⁷

Je tiež dôležité uvedomiť si, že skutočné konšpirácie naozaj existujú. Avšak konšpiračné myslenie (CONSPIR) nie je produktívnym spôsobom ako ich odhaliť. Sú to skôr konvenčné myšlienkové postupy, vážiace si zdravý skepticizmus, dôkazy a konzistentnosť, čo je nevyhnutnou zložkou pri odhaľovaní skutočných pokusov o zavádzanie verejnosti.

- 1 Laine, E. E., & Parakkal, R. (2017). National security, personal insecurity, and political conspiracies: The persistence of Americans' beliefs in 9/11 conspiracy theories. *IUP Journal of International Relations*, 11(3), 16–41.
- 2 CBS poll (2009). <https://www.cbsnews.com/news/cbs-poll-jfk-conspiracy-lives/>
- 3 Jolley, D., & Douglas, K. M. (2013). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105, 35–56. doi:10.1111/bjop.12018
- 4 Lewandowsky, S., Lloyd, E. A., & Brophy, S. (2018). When THUNCGing Trumps thinking: What distant alternative worlds can tell us about the real world. *Argumenta*, 3, 217–231. doi:10.23811/52.arg2017.lew.llo.bro
- 5 Douglas, K., Sutton, R., Cichocka, A., Ang, J., Deravi, F., Uscinski, J., & Nefes, T. (2019). Why do people adopt conspiracy theories, how are they communicated, and what are their risks? Centre for Research; Evidence on Security Threats. Retrieved from <https://crestresearch.ac.uk/resources/conspiracy-theories-douglas-full-report/>
- 6 Uscinski, J. E., & Parent, J. M. (2014). *American conspiracy theories*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- 7 Nefes, T. S. (2014). Rationale of conspiracy theorizing: Who shot the president Chen Shui-bian? *Rationality and Society*, 26, 373–394. doi:10.1177/1043463113519069
- 8 Franks, B., Bangertner, A., & Bauer, M. W. (2013). Conspiracy theories as quasi-religious mentality: An integrated account from cognitive science, social representations theory, and frame theory. *Frontiers in Psychology*, 4. doi:10.3389/fpsyg.2013.00424
- 9 Leman, P. J., & Cinnirella, M. (2007). A major event has a major cause: Evidence for the role of heuristics in reasoning about conspiracy theories. *Social Psychological Review*, 9, 18–28.
- 10 Kovic, M., & Fuchslin, T. (2018). Probability and conspiratorial thinking. *Applied Cognitive Psychology*, 32, 390–400. doi:10.1002/acp.3408
- 11 Sapountzis, A., & Condor, S. (2013). Conspiracy accounts as intergroup theories: Challenging dominant understandings of social power and political legitimacy. *Political Psychology*, 34, 731–752. doi:10.1111/pops.12015
- 12 Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31, 211–36. doi:10.1257/jep.31.2.211
- 13 Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359, 1146–1151. doi:10.1126/science.aap9559
- 14 Shao, C., Ciampaglia, G. L., Varol, O., Yang, K.-C., Flammini, A., & Menczer, F. (2018). The spread of low-credibility content by social bots. *Nature Communications*, 9, 4787. doi:10.1038/s41467-018-06930-7
- 15 Bessi, A., Coletto, M., Devescru, G. A., Scala, A., Caldarelli, G., & Quattrocioni, W. (2015). Science vs conspiracy: Collective narratives in the age of misinformation. *PLOS ONE*, 10, e0118093. doi:10.1371/journal.pone.0118093
- 16 Wood, M. J. (2018). Propagating and debunking conspiracy theories on Twitter during the 2015–2016 Zika virus outbreak. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21, 485–490. doi:10.1089/cyber.2017.0669
- 17 Einstein, K. L., & Glick, D. M. (2015). Do I think BLS data are BS? The consequences of conspiracy theories. *Political Behavior*, 37, 679–701. doi:10.1007/s11109-014-9287-z
- 18 Jolley, D., Meleady, R., & Douglas, K. M. (2019). Exposure to intergroup conspiracy theories promotes prejudice which spreads across groups. *British Journal of Psychology*. doi:10.1111/bjop.12385
- 19 Raab, M. H., Auer, N., Ortlieb, S. A., & Carbon, C.-C. (2013). The Sarrazin effect: The presence of absurd statements in conspiracy theories makes canonical information less plausible. *Frontiers in Psychology*, 4, 453. doi:10.3389/fpsyg.2013.00453
- 20 van der Linden, S. (2015). The conspiracy-effect: Exposure to conspiracy theories (about global warming) decreases pro-social behavior and science acceptance. *Personality and Individual Differences*, 87, 171–173. doi:10.1016/j.paid.2015.07.045
- 21 Warner, B. R., & Neville-Shepard, R. (2014). Echoes of a conspiracy: Birthers, truthers, and the cultivation of extremism. *Communication Quarterly*, 62, 1–17. doi:10.1080/01463373.2013.822407
- 22 Avramov, K. (2018). By another way of deception: The use of conspiracy theories as a foreign policy tool in the arsenal of the hybrid warfare. *Information & Security: An International Journal*, 39, 151–161. doi:10.11610/isij.3913
- 23 Yablokov, I. (2015). Conspiracy theories as a Russian public diplomacy tool: The case of Russia Today (RT). *Politics*, 35, 301–315. doi:10.1111/1467-9256.12097
- 24 Lewandowsky, S., Cook, J., & Lloyd, E. (2016). The "Alice in Wonderland" mechanics of the rejection of (climate) science: Simulating coherence by conspiracism. *Synthese*, 195, 175–196. doi:10.1007/s11229-016-1198-6
- 25 Lewandowsky, S. (2020). Hannah Arendt and the contemporary social construction of conspiracy theorists. Manuscript Submitted for Publication.
- 26 Uscinski, J. E., Douglas, K., & Lewandowsky, S. (2017). *Climate Change Conspiracy Theories*. Oxford Encyclopedia of Climate Change. doi:10.1093/acrefore/9780190228620.013.328
- 27 Smith, N., & Leiserowitz, A. (2012). The rise of global warming skepticism: Exploring affective image associations in the United States over time. *Risk Analysis: An International Journal*, 32(6), 1021–1032.
- 28 Lewandowsky, S., Gignac, G. E., & Oberauer, K. (2013). The role of conspiracist ideation and worldviews in predicting rejection of science. *PLOS ONE*, 8, e75637. doi:10.1371/journal.pone.0075637
- 29 Lewandowsky, S., Cook, J., Oberauer, K., Brophy, S., Lloyd, E. A., & Marriott, M. (2015). Recurrent fury: Conspiratorial discourse in the blogosphere triggered by research on the role of conspiracist ideation in climate denial. *Journal of Social and Political Psychology*, 3, 142–178. doi:10.1093/eurpub/ckn139
- 30 Wood, M. J., Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2012). Dead and alive: Beliefs in contradictory conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 3, 767–773. doi:10.1177/1948550611434786
- 31 Keeley, B. L. (1999). Of conspiracy theories. *The Journal of Philosophy*, 96, 109–126. doi:10.2307/2564659
- 32 Bale, J. M. (2007). Political paranoia v. political realism: On distinguishing between bogus conspiracy theories and genuine conspiratorial politics. *Patterns of Prejudice*, 41, 45–60. doi:10.1080/00313220601118751
- 33 Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17, 202–227. doi:10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x
- 34 Barkun, M. (2003). *A culture of conspiracy: Apocalyptic visions in contemporary America*. Berkeley, CA: University of California Press.
- 35 Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2010). Unanswered questions: A preliminary investigation of personality and individual difference predictors of 9/11 conspiracist beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, 24(6), 749–761.
- 36 Lutzke, L., Drummond, C., Slovic, P., & Árvai, J. (2019). Priming critical thinking: Simple interventions limit the influence of fake news about climate change on Facebook. *Global Environmental Change*, 58, 101964. doi:10.1016/j.gloenvcha.2019.101964
- 37 Jolley, D., & Douglas, K. M. (2017). Prevention is better than cure: Addressing anti-vaccine conspiracy theories. *Journal of Applied Social Psychology*, 47, 459–469. doi:10.1111/jasp.12453
- 38 Banas, J. A., & Miller, G. (2013). Inducing resistance to conspiracy theory propaganda: Testing inoculation and metainoculation strategies. *Human Communication Research*, 39, 184–207. doi:10.1111/hcre.12000
- 39 Nyhan, B., & Zeitzoff, T. (2017). Fighting the past: Perceptions of control, historical misperceptions, and corrective information in the Israeli-Palestinian conflict. *Political Psychology*, 39, 611–630. doi:10.1111/pops.12449
- 40 Schmid, P., & Betsch, C. (2019). Effective strategies for rebutting science denialism in public discussions. *Nature Human Behavior*, 3, 931–939. doi:10.1038/s41562-019-0632-4
- 41 Orosz, G., Krekó, P., Paskuj, B., Tóth-Király, I., Böthe, B., & Roland-Lévy, C. (2016). Changing conspiracy beliefs through rationality and ridiculing. *Frontiers in Psychology*, 7, 1525. doi:10.3389/fpsyg.2016.01525
- 42 Bode, L., & Vraga, E. K. (2018). See something, say something: Correction of global health misinformation on social media. *Health Communication*, 33, 1131–1140. doi:10.1080/10410236.2017.1331312
- 43 Whitson, J. A., & Galinsky, A. D. (2008). Lacking control increases illusory pattern perception. *Science*, 322, 115–117. doi:10.1126/science.1159845
- 44 Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133, 572–585. doi:10.1016/j.cognition.2014.08.006
- 45 van Prooijen, J., & Acker, M. (2015). The influence of control on belief in conspiracy theories: Conceptual and applied extensions. *Applied Cognitive Psychology*, 29, 753–761. doi:10.1002/acp.3161
- 46 van Prooijen, J.-W. (2018). Empowerment as a tool to reduce belief in conspiracy theories. In *Conspiracy theories and the people who believe them* (pp. 432–442). Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780190844073.003.0030
- 47 Quintanilla, V. D., & Yontz, M. A. (2018). Human-Centered Civil Justice Design: Procedural Justice and Process Value Pluralism. *Tulsa L. Rev.*, 54, 113.
- 48 Tyler, T. R. (1987). Conditions leading to value-expressive effects in judgments of procedural justice: A test of four models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 333–344. doi:10.1037/0022-3514.52.2.333
- 49 Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, 15, 731–742. doi:10.2307/3791630
- 50 Zollo, F., Bessi, A., Del Vicario, M., Scala, A., Caldarelli, G., Shekhtman, K., Havlin, S., Quattrocioni, W. (2017). Debunking in a world of tribes. *PLOS ONE*, 12, e0181821. doi:10.1371/journal.pone.0181821
- 51 Klein, C., Clutton, P., & Polito, V. (2018). Topic modeling reveals distinct interests within an online conspiracy forum. *Frontiers in Psychology*, 9. doi:10.3389/fpsyg.2018.00189
- 52 Kundnani, A. (2012). Blind spot—security narratives and far-right violence. *Security and Human Rights*, 23, 129–146.
- 53 van Prooijen, J.-W., Krouwel, A. P. M., & Pollet, T. V. (2015). Political extremism predicts belief in conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 6, 570–578. doi:10.1177/1948550614567356
- 54 Schmitt, J. B., Rieger, D., Ernst, J., & Roth, H.-J. (2018). Critical media literacy and islamist online propaganda: The feasibility, applicability and impact of three learning arrangements. *International Journal of Conflict and Violence*, 12, 1–19. doi:10.4119/UNIBI/ijcv.642
- 55 Ponsot, A. S., Autixier, C., & Madriaza, P. (2018). Factors facilitating the successful implementation of a prevention of violent radicalization intervention as identified by front-line practitioners. *Journal for Deradicalization*, 1(6), 1–33.
- 56 Voogt, S. (2017). Countering far-right recruitment online: CAPE's practitioner experience. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 12, 34–46. doi:10.1080/18335330.2016.1215510
- 57 Aistrophe, T. (2016). *Conspiracy theory and American foreign policy*. Manchester University Press. doi:10.7228/manchester/978019099199.001.0001

”Konšpiračné teórie sa snažia vysvetliť udalosti ako tajné sprisahania mocných ľudí. Hoci zvyčajne nie sú podložené dôkazmi, nebráni im to v rozvíjaní sa. Spoločnosti pritom škodia rôznymi spôsobmi. Príručka o konšpiračných teóriách sa tento škodlivý vplyv snaží minimalizovať tým, že vysvetľuje, prečo sú konšpiračné teórie také populárne, ako rozpoznať znaky konšpiratívneho myslenia, a pomocou akých účinných stratégií naň reagovať.

